ตำนานสร้างโลกในนิทานพื้นเมืองลาว : การศึกษาตามแนวทางเรื่องเล่าเชิงนิเวศ

ลาวัณย์ สังขพันธานนท์
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
E-mail: lawan.sangkhaphanthanon@gmail.com

วันที่รับบทความ: 13 พฤษภาคม 2569
วันแก้ไขบทความ: 16 มิถุนายน 2569
วันตอบรับบทความ: 20 มิถุนายน 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้วัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างความหมายและจำแนกประเภทตำนานการสร้างโลกในนิทานพื้นเมืองลาวในฐานะเรื่องเล่าเชิงนิเวศ ข้อมูลที่นำมาศึกษาเป็นตัวบทนิทานประเภทเทบนิยายและพื้นสืบจำนวน 10 เรื่อง จากฐานข้อมูลหนังสือ “บดเลื่องพื้นเมืองลาว เทบนิยายและพื้นสืบ” ของคำผุย พมพิลา (2008) ดำเนินการวิเคราะห์ตามแนวทางเรื่องเล่าเชิงนิเวศ (Eco-narrative) ของอารัน สติบเบ (Arran Stibbe) โดยเน้นการศึกษาเชิงลึกใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ บทบาทของธรรมชาติเป็นผู้กระทำการ การอุปลักษณ์และอัตลักษณ์เชิงนิเวศวัฒนธรรม และการสร้างจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อม

ผลการศึกษาพบว่า ตำนานสร้างโลกลาวสามารถจำแนกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มกำเนิดพหุวัฒนธรรม กลุ่มวีรบุรุษพิชิตภัยธรรมชาติ กลุ่มพันธสัญญาแห่งการอยู่รอด และกลุ่มบทลงโทษเชิงสัญลักษณ์ เมื่อพิจารณาองค์ประกอบเชิงนิเวศพบว่า 1) ด้านบทบาทผู้กระทำการ ตำนานได้มอบพลังการกระทำ (Agency) ให้แก่สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ทั้งพืช สัตว์ และปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างมีนัยสำคัญ 2) ด้านการอุปลักษณ์และอัตลักษณ์ มีการใช้อุปลักษณ์เชิงนิเวศเปรียบโลกเป็น "หมากน้ำเต้าปุง" หรือครรภ์อินทรีย์

คำสำคัญ: เรื่องเล่าเชิงนิเวศ ตำนานสร้างโลกลาว อุปลักษณ์เชิงนิเวศ อัตลักษณ์นิเวศวัฒนธรรม จริยธรรมสิ่งแวดล้อม

An Eco-narrative Study of Creation Myths in Lao Folktales

Lawan Sangkhaphanthanont

Faculty of Humanities, Naresuan University

E-mail: lawan.sangkhapphanthanon@gmail.com

Received: May 13,2026
Revised: June 16,2026
Accepted: June 20,2026

Abstract

This research article aims to analyze the semantic structures and classify the types of creation myths in Lao folktales as eco-narratives. The data utilized in this study consist of ten folktales categorized as *Theb Niyai* (myths) and *Phun Sueb* (chronicles), sourced from the book titled *"Bod Leung Phun Mueang Lao: Theb Niyai lae Phun Sueb"* by Khamphui Phompila (2008). The analysis was conducted based on Arran Stibbe's eco-narrative framework, focusing on three main dimensions: the agency of nature, ecological metaphors and eco-cultural identity, and the construction of environmental ethics.

The findings reveal that Lao creation myths can be classified into four groups: multicultural creation, heroic triumph over natural disasters, covenants for survival, and symbolic punishments. Regarding the ecological components, the study demonstrates that: 1) in terms of agency, the myths prominently assign autonomous power (non-human agency) to plants, animals, and natural phenomena; 2) regarding metaphors and identity, the tales employ ecological metaphors that conceptualize the world as a "gourd" (*Mak Nam Tao Pung*) or an organic womb, while positioning humans merely as "tenant-members" and partners with other living species; and 3) in terms of environmental ethics, the myths construct a "survival ethics" centered on the ethics of care and covenant systems, illustrating that ecological punishments occur if humans violate natural laws. In conclusion, Lao creation myths function as beneficial narratives that challenge anthropocentric discourse and foster an ecocentric mindset for sustainable coexistence.

Keywords: Eco-narrative, Lao creation myths, Ecological metaphor, Eco-cultural identity, Environmental ethics

บทนำ

ตำนานสร้างโลก (The Creation Myths) เป็นเรื่องเล่าที่กลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ ใช้เพื่ออธิบายต้นกำเนิดของโลกมนุษย์และสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่สะท้อนให้เห็นความคิดและจินตนาการของมนุษย์เกี่ยวกับโลก ธรรมชาติ และชีวิต (ปรมินท์ จารุวร, 2549 หน้า 87) ตำนานเหล่านี้มักสะท้อนโลกทัศน์ของผู้คนที่เล่าเรื่อง ซึ่งเชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนา และเป็นเรื่องราวพื้นฐานที่หล่อหลอมความเข้าใจเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของพวกเขา (Zimmer, 2023) ตำนานสร้างโลกช่วยตอบปัญหาข้อสงสัยของมนุษย์ในอดีตเกี่ยวกับการกำเนิดของตนเอง โลกและปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ ตำนานสร้างโลกเกิดขึ้นในทุกสังคม เพราะมนุษย์ต้องการรู้ว่าตนเองมาจากไหน คำถามนี้จำเป็นที่จะต้องหาคำตอบให้ได้ เพราะการอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมมีปัญหาหลายประการ การเล่านิทานปรัมปราเกี่ยวกับการสร้างโลก จะทำให้คนในสังคมมีความรู้สึกเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มาจากแหล่งกำเนิดเดียวกัน (เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, 2549,หน้า 42)

ผู้คนในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมต่างมีตำนานสร้างโลกเป็นของตัวเอง ซึ่งอาจปรากฏในรูปแบบของนิทานปรัมปรา หรือนิทานพื้นเมืองซึ่งถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ดังเช่นในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตำนานสร้างโลกส่วนใหญ่ปรากฏในรูปแบบนิทานพื้นเมืองที่นักวิชาการลาวเรียกว่า “เทบนิยาย” หรือ เทพนิยาย

มีข้อสังเกตว่าการศึกษานิทานพื้นเมืองลาวที่ผ่านมาโดยนักวิชาการในประเทศ สปป.ลาว ส่วนมากยังอยู่ในลักษณะการเก็บรวบรวมข้อมูลและจัดประเภทของนิทานเสียมากกว่า ดังเช่น งานรวบรวมนิทานในหนังสือ “วันนะคะดีลาว” ของบ่อแสงคำและคณะ (2008) บุนมี เทบสีเมือง (2017) ในหนังสือ “ปะหวัดสาด-วันนะคะดี เฮียนฮู้จากนิทานลาวบูฮาน- นิทานสากน” การรวบรวมนิทานพื้นเมืองชนเผ่ากะตู โดยกะซวงวัดทะนะทำและถะแหลงข่าวกับ Nancy A. Costello (2530) และการรวบรวมนิทานพื้นเมืองกะตูในปี 2005 โดยหน่วยงานเดียวกัน ในขณะที่นักวิชาการไทยศึกษานิทานลาวในหลายแง่มุม เห็นได้ในงานของจารุวรรณ เชาว์นาม (2545) ศึกษาลักษณะเด่นของนิทานพื้นเมืองลาวและความสัมพันธ์กับสังคม ลาวัณย์ สังขพันธานนท์ (2552)

ศึกษาบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นเมืองลาว นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเปรียบเทียบนิทานพื้นเมืองลาวกับไทยในฐานะนิทานในกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว โดยเฉพาะนิทานพื้นบ้านอีสานกับนิทานพื้นเมืองลาว ดังในงานของพิสิทธิ์ กอบบุญ (2544) ศึกษาโครงสร้างนิทานกำพร้าของไท-ลาว จารุวรรณ ธรรมวัตร, โสภี อุ่นทยา,และชิณภัทร อุ่นทะยา (2542) เรื่อง ตำนานในกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว : ความสัมพันธ์ระหว่างตำนานกับบริบททางสังคม การศึกษาของ ภีระนัย โชติกันตะ (2531) ศึกษานิยายปรัมปราเรื่องแถนจากพงศาวดารล้านช้าง เป็นต้น แต่เป็นที่น่าสังเกตว่างานวิจัยที่กล่าวถึงมีจำนวนน้อยที่ศึกษาตำนานสร้างโลกโดยตรง และเมื่อพิจารณาระเบียบวิธีในการศึกษาตำนานปรัมปราหรือตำนานสร้างโลกของนักวิชาการไทย มีข้อสังเกตว่าส่วนใหญ่ดำเนินไปตามวิธีการศึกษาของทฤษฎีมานุษยวิทยาแนวโครงสร้างนิยมของโคลด เลวี-สเตราส์ เช่น งานของศิราพร ณ ถลาง (2542) พิเชษฐ์ สายพันธุ์ (2542) ปรมินท์ จารุวร (2549) แต่การศึกษาโดยระเบียบวิธีของเรื่องเล่าเชิงนิเวศอย่างเจาะจงยังไม่ปรากฏ ทั้งที่ตำนานสร้างโลกของลาวนั้นมีเนื้อหาเอื้อต่อการศึกษาในแนวทางนี้อย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่นักวิชาการต่างประเทศได้พยายามเสนอแนวทางใหม่ในการศึกษาตำนานสร้างโลกโดยเฉพาะในงานของ อารัน สติบเบ (Arran Stibbe) ที่ได้ผนวกและเชื่อมโยงความกังวลด้านสิ่งแวดล้อมกับการศึกษาเรื่องเล่าในแนวทางที่เรียกว่า “เรื่องเล่าเชิงนิเวศ”(Eco narrative) หรือการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมประเภทเรื่องเล่ากับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ โดยมีความเชื่อว่าเรื่องเล่าส่วนใหญ่หรือทั้งหมดมีแง่มุมทางนิเวศวิทยาเสมอ ดังนั้นเรื่องเล่าที่ไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับมนุษย์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นและสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ปฏิสัมพันธ์กัน (Stibbe,2024. P.18)

ในหนังสือ *Econarrative : Ethics, Ecology and the Search for New Narratives to Live by*.(2024) สติบเบให้คำอธิบายเรื่องเล่าเชิงนิเวศว่า หมายถึงเรื่องเล่าที่ไม่เพียงแต่ครอบคลุมมนุษย์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงสิ่งมีชีวิตสายพันธุ์อื่นและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ พร้อมทั้งถ่ายทอดปฏิสัมพันธ์ระหว่างพวกเขา เพื่อให้

เรื่องเล่ามีบทบาทในการปกป้องระบบนิเวศที่สิ่งมีชีวิตต้องพึ่งพา ดังนั้นเขาจึงสรุปว่า ตำนานและเรื่องเล่าเกี่ยวกับการสร้างโลกเป็นเรื่องเล่าเชิงนิเวศอย่างชัดเจน ด้วยเหตุผลที่ว่า ตำนานสร้างโลกกล่าวถึงโลกที่กว้างใหญ่ไพศาลของมนุษย์ ประกอบด้วยพืช สัตว์ แผ่นดิน แผ่นน้ำ ลำดับเหตุการณ์นับแต่โลกอยู่ในสภาวะว่างเปล่า จนถึงการกำเนิดโลก (Stibbe, 2024 p.18- 27) สติบเบให้ความสำคัญอย่างมากต่อความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องเล่ากับนิเวศวิทยา เขามองว่า ภายใต้วิกฤตการณ์ทางนิเวศในยุคมนุษยสมัย (Anthropocene) ที่มนุษย์กลายเป็นปัจจัยหลักในการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศของโลก คือการถูกครอบงำจาก ‘เรื่องเล่าที่เป็นอันตราย’ (Destructive Narratives) ซึ่งขัดขวางความเข้าใจถึงความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ สติบเบ เสนอว่าหนทางสำคัญในการกอบกู้วิกฤตนี้คือการแสวงหา ‘เรื่องเล่าเชิงนิเวศ’ (Econarratives) หรือเรื่องราวที่เราอยู่ด้วย (Stories we live by) เพื่อรื้อสร้างความสัมพันธ์ใหม่ผ่านภาษาและจินตนาการ

จากข้อสังเกตต่อการวิจัยเกี่ยวกับตำนานสร้างโลกในนิทานพื้นเมืองลาวข้างต้น ประกอบกับความสนใจในแนวทางการศึกษาเรื่องเล่าเชิงนิเวศของสติบเบ ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาตำนานการสร้างโลกในนิทานพื้นเมืองลาว โดยวิเคราะห์ตามแนวทางการศึกษาเรื่องเล่าเชิงนิเวศของสติบเบ เพื่อเปิดเผยโครงสร้างความหมายเชิงนิเวศที่ซ่อนอยู่ในตัวบทเพื่อยืนยันว่าตำนานเหล่านี้คือ ‘เรื่องเล่าที่มีประโยชน์’ (Beneficial Narratives) ซึ่งสามารถนำมาเป็นรากฐานในการสร้างจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Ethics) สำหรับสังคมร่วมสมัย เพื่อให้เราสามารถมองเห็นโลกและเพื่อนร่วมสายพันธุ์ในฐานะญาติพี่น้องและผู้ร่วมทางในการดำรงอยู่ แทนที่จะเป็นเพียงวัตถุเพื่อการครอบครองเพียงอย่างเดียว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประเภทของตำนานการสร้างโลกในนิทานพื้นเมืองลาว
2. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของตำนานสร้างโลกในฐานะเรื่องเล่าเชิงนิเวศในด้านบทบาทของธรรมชาติเป็นผู้กระทำการ การอุปลักษณ์ และอัตลักษณ์ การสร้างจริยธรรมเชิงนิเวศ

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาการศึกษาเรื่องเล่าเชิงนิเวศจากตำนานการสร้างโลกในนิทานพื้นเมืองลาวผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญ 2 กรอบแนวคิด คือกรอบแนวคิดเรื่องตำนานการสร้างโลก (Creation Myth) และแนวคิดเรื่องเล่าเชิงนิเวศ

1.กรอบแนวคิดเรื่องตำนานการสร้างโลก (Creation Myth)

ตำนานการสร้างโลกไม่ใช่เพียงเรื่องแต่งเพื่อความบันเทิง แต่เป็น "เรื่องเล่าเชิงสัญลักษณ์" ที่สะท้อนถึง "ความจริงพื้นฐาน" ของแต่ละวัฒนธรรม Encyclopedia Britannica ฉบับออนไลน์ (2025) โดยมีลักษณะสำคัญคือ ไม่ใช่ประวัติศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ ดังนั้น ไม่ควรตีความตามตัวอักษรแต่ให้มองเป็น "ความจริงเชิงสัญลักษณ์" ที่ทำหน้าที่สะท้อนโลกทัศน์ และจิตวิญญาณของกลุ่มวัฒนธรรมนั้น ๆ (Leeming (2010) ตำนานเหล่านี้ทำหน้าที่เป็น "โครงสร้างพื้นฐาน" ที่กำหนดทิศทางของชุมชนใน 3 ด้านหลัก ได้แก่การอธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ การวางรากฐานทางจริยธรรม คุณค่า และระเบียบปฏิบัติ การเป็นต้นแบบ (Archetype) เป็นแม่แบบให้กับพิธีกรรม ศิลปะ ภาษา และวิถีการดำเนินชีวิต อาจกล่าวได้ว่า ตำนานการสร้างโลกคือ "พิมพ์เขียวทางวัฒนธรรม" ที่ใช้สัญลักษณ์อธิบายจุดเริ่มต้นเพื่อวางรากฐานความเชื่อ จริยธรรม และวิถีชีวิตของมนุษย์ให้สอดคล้องกับจักรวาล

2. **กรอบแนวคิดเรื่องเล่าเชิงนิเวศ (Econarrative)**

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์กรอบแนวคิดเรื่องเล่าเชิงนิเวศของ Arran Stibbe จากหนังสือ *Econarrative: Ethics, Ecology, and the Search for New Narratives to Live By* (2024) ซึ่งเสนอว่าเรื่องเล่าเชิงนิเวศมิได้มุ่งเฉพาะมนุษย์ แต่ครอบคลุมสิ่งมีชีวิตอื่นและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน เรื่องเล่าจึงเป็น “เรื่องราวที่เราอยู่ด้วย” (Stories We Live By) ซึ่งมีบทบาทหล่อหลอมความคิดและท่าทีต่อธรรมชาติ สติบเบมองว่าสัตว์ พืช จุลินทรีย์ ตลอดจนภูเขา แม่น้ำ หรือบรรยากาศ มิได้เป็นเพียงฉากหลัง หากแต่เป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทและอำนาจในการกระทำร่วมกับมนุษย์ ในการวิเคราะห์เรื่องเล่าเชิงนิเวศ สติบเบเสนอประเด็นสำคัญ 8 ด้าน ได้แก่ การกระตุ้นให้สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์มีบทบาทในการกระทำ (Activation) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงนิเวศ (Ecocultural Identity) ความผูกพันกับสถานที่ (Placefulness) ความมหัศจรรย์ของธรรมชาติ (Wonder/Enchantment) จริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อม (Ethics) เรื่องเล่าเชิงอารมณ์ (Emotional Narrative) การสื่อสารหลายรูปแบบ (Multimodal Genres) และอุปลักษณ์ (Metaphor) ซึ่งเป็นกรอบสำคัญในการพิจารณาว่าเรื่องเล่าต่าง ๆ สร้างความหมายและกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเลือกสังเคราะห์กรอบแนวคิดเรื่องเล่าเชิงนิเวศมาใช้วิเคราะห์ตำนานสร้างโลกในนิทานพื้นเมืองลาว 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) บทบาทของธรรมชาติในฐานะผู้กระทำ โดยพิจารณาว่าธรรมชาติถูกนำเสนอเป็นผู้มีพลังในการกระทำหรือเป็นเพียงสิ่งที่ถูกกระทำ อันสะท้อนระบบคิดแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลางหรือระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง 2) การวิเคราะห์อุปลักษณ์และอัตลักษณ์เชิงนิเวศวัฒนธรรม เพื่อศึกษาว่าตำนานสร้างความหมายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกอย่างไร และมนุษย์ถูกมองในฐานะเจ้าของหรือสมาชิกหนึ่งของระบบนิเวศ และ 3) จริยศาสตร์แห่งความใส่ใจ หรือจริยธรรมเชิงนิเวศ ซึ่งพิจารณาว่าตำนานเสนอแนวคิดเรื่องการยำเกรงและการดูแลธรรมชาติผ่านระบบรางวัลและบทลงโทษอย่างไร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยประกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือ

1.ขั้นรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลนิทานพื้นเมืองลาวประเภทตำนานการสร้างโลก จากเอกสาร “บดเรื่องพื้นเมืองลาว เทบนิยายและพื้นสืบ” จำนวน 10 เรื่อง โดย คำผุย พมพิลา (2008). จัดพิมพ์โดย คะนะอักสอนสาด.มะหาวิทะยาไลแห่งซาด สปป.ลาว ได้แก่เรื่อง 1) กานส้างโลกของแถน 2) กานส้างโลกของพะอิน 3) หมากน้ำเต้าปุง (1-4 สำนวน) 4) ปู่เยอไปนำเอาไฟ 5) ปู่เยอตัดเคือเขากาด/ต้นไฮหลวง 6) ปู่เยอไปข้าสัดฮ้าย7) แถนเลียบโลก (ท้าวจุ้นกุ้น) 8) นกปีด 9) หมาเก้าหาง และ 10) แมงบี้บูด จากนั้นนำนิทานทั้งหมดมาปริวรรตเป็นภาษาไทย สุดท้ายคือ รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานิทานพื้นเมืองลาว รวบรวมและสังเคราะห์กรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

2.ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำตัวบทนิทานทั้ง 10 เรื่องมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ คือการจำแนกประเภทของตำนานสร้างโลก การวิเคราะห์องค์ประกอบของตำนานสร้างโลกในฐานะเรื่องเล่าเชิงนิเวศ ผ่านกรอบแนวคิดของสติบเบ ใน 3 ด้านคือ บทบาทของธรรมชาติเป็นผู้กระทำการ การอุปลักษณ์และอัตลักษณ์และการสร้างจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อม

3. ขั้นสรุปและอภิปรายผล ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยและนำเสนอด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ข้อตกลงเบื้องต้น

ในการอ้างชื่อ และตัวบทของนิทานพื้นเมืองลาว ผู้วิจัยจะเขียนสะกดตามต้นฉบับที่มีการปริวรรตถ่ายถอดเป็นภาษาไทย ซึ่งมีการสะกดคำตามอักขรวิธีภาษาลาว

1.ประเภทของตำนานการสร้างโลกในนิทานพื้นเมืองลาว

จากการศึกษาตำนานการสร้างโลกจากนิทานพื้นเมืองลาวทั้งหมด 10 เรื่อง โดยพิจารณาจากลักษณะของเนื้อเรื่องที่แสดงถึงนัยเชิงนิเวศ สามารถแบ่งประเภทของตำนานสร้างโลกได้ 4 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มกำเนิดโลกและมนุษย์แบบพหุวัฒนธรรม ตำนานในกลุ่มนี้เป็นเรื่องเล่าที่อธิบายการก่อรูปของโลก โดยเริ่มจากสภาวะสับสนวุ่นวาย (Chaos) สู่ความเป็นระเบียบ โดยเน้นว่ามนุษย์ไม่ได้เกิดจากความว่างเปล่า แต่เกิดจาก "อินทรียวัตถุ" และมีต้นกำเนิดร่วมกัน เรื่องเล่าจะมองว่า โลกเปรียบเสมือนสิ่งมีชีวิต (Living Organism) ที่มีครรภ์คือ "หมากน้ำเต้าปุง" ซึ่งงอกออกมาจาก "ซากสบควาย" สะท้อนว่าชีวิตมนุษย์หยั่งรากลึกอยู่ในเนื้อเยื่อของธรรมชาติ และมนุษย์ทุกเผ่าพันธุ์ (ไทเลือง, ไทวี, ขะมุ, ลาว ฯลฯ) มนุษย์ที่คลานออกมาจากน้ำเต้าปุงนั้น ต่างเป็นพี่น้องที่ออกมาจากครรภ์ธรรมชาติเดียวกัน ตัวอย่าง ตำนานในกลุ่มนี้ได้แก่เรื่อง “กานส้างโลกของแถน” กล่าวถึงพะยาแถนส่งปู่เยอ ย่าเยอ ลงมาสร้างโลกจนเกิดผืนแผ่นดินและพืชพันธุ์ เรื่อง “การส้างโลกของพะอิน” เป็นตำนานที่เล่าเรื่องพระอินทร์ใช้การหายใจพะอินใช้การหายใจสร้างดวงอาทิตย์และดวงจันทร์หลายดวงเพื่อให้น้ำแห้งจนเกิดดิน จากนั้นจึงปั้นสัตว์และมนุษย์คู่แรกจากดิน ทำให้มนุษย์เป็นเจ้าของแผ่นดินที่มีหัวใจและเสียงพูด ส่วนตำนานเรื่อง “หมากน้ำเต้าปุง แม้จะมีหลายสำนวนแต่ก็เล่าเรื่องว่ามนุษย์ทุกชาติพันธุ์และสรรพสัตว์หลั่งไหลออกมาจากหมากน้ำเต้าปุงที่งอกออกมาจากซากควาย

2. กลุ่มการเสียสละเพื่อพิชิตภัยธรรมชาติของวีรบุรุษ ตำนานในกลุ่มนี้เป็นเรื่องเล่าที่แสดงถึงบทบาทของวีรบุรุษ (Heroic Agency) (โดยเฉพาะปู่เยอ) ในการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมที่โหดร้ายให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของมนุษย์และสรรพสัตว์ในโลก โดยเสนอนัยเชิงนิเวศว่า การสร้างสมดุลระหว่างแสงสว่าง ความร้อน และความปลอดภัย โดยมนุษย์ (หรือบรรพบุรุษ) ต้องเสียสละเพื่อจัดการกับพลังธรรมชาติที่มากเกินไป ดังตัวอย่างใน เรื่อง “ปู่เยอไปนำเอาไฟ” เล่าถึงในอดีตโลก

หนาวเย็นจนสิ่งมีชีวิตล้มตาย ปู่เยอจึงเสี่ยงอันตรายขโมยไฟจากดวงอาทิตย์มาใส่ใจกลางโลกเพื่อให้ความอบอุ่นแก่เมืองลุ่มหรือเมืองมนุษย์ เรื่อง “ปู่เยอไปข้าสัดฮ้าย” เล่าเรื่องปู่เยออาสาปราบสัตว์ร้ายที่กัดกินคนเพื่อให้บ้านเมืองกลับมาสงบสุขและทำมาหากินได้ตามปกติ และเรื่อง “ปู่เยอไปตัดเครือเขากาด” กล่าวถึงปู่เยอและย่าเยอเสียสละชีวิตเพื่อตัดต้นไม้ใหญ่และเครือเถาที่ปกคลุมโลกจนมืดมิด เพื่อให้แสงแดดส่องถึงพื้นดิน

3. กลุ่มพันธสัญญาแห่งการอยู่รอดและการเสียสละ ตำนานในกลุ่มนี้วางระเบียบการทำมาหากิน การสื่อสารระหว่างเทพกับมนุษย์ เน้นว่าทุกชีวิตในระบบนิเวศต่างมีพันธกิจในการเกื้อกูลและการพึ่งพาอาศัยกันระหว่าง "คน-สัตว์-พืช" ในฐานะพันธมิตรเพื่อความอยู่รอด เช่นเรื่อง “แถนเลียบโลก”(ท้าวจุ้นกุ้น) อธิบายการจัดแบ่งฤดูกาล (แดดและฝน) โดยท้าวจุ้นกุ้นผู้ไปเกิดใหม่เป็นแถนเพื่อช่วยให้คนเมืองลุ่มทำนาได้ตามฤดูกาล เรื่อง “หมาเก้าหาง” อธิบายที่สาเหตุที่คนต้องเลี้ยงหมาและหมู เนื่องจากหมาเป็นผู้นำพันธุ์ข้าวมาให้ และหมูเป็นผู้ช่วยขุดดินทำนาในตอนแรก ส่วนเรื่อง “นกปีด” เล่าถึงการที่นกปีดลักนำพันธุ์ข้าวจากป่าหิมพานต์มาให้มนุษย์ทำให้มนุษย์มีข้าวกินจนถึงปัจจุบัน

4. กลุ่มบทลงโทษและการปรับตัวเชิงสัญลักษณ์ เป็นกลุ่มเรื่องเล่าที่ใช้ลักษณะทางกายภาพหรือพฤติกรรมสัตว์เป็น "บทเรียน" ทางจริยธรรมและการทำผิดต่อกฎธรรมชาติ ดังเช่นเรื่อง “แมงบี้บูด” กล่าวถึงพะยาแถนลงโทษบริวารที่ใช้มาสื่อสารกับมนุษย์ผิดพลาดทำให้ส่งผลต่อความสมดุลของระบบนิเวศในโลกมนุษย์ จึงถูกสาปให้เป็นแมงบี้บูดปากเบี้ยว นัยเชิงนิเวศของเรื่องเล่ากลุ่มนี้คือ การสร้างจริยธรรมผ่านเรื่องเหนือธรรมชาติ เพื่อให้มนุษย์ตระหนักถึงขีดจำกัดของตนเอง เช่น การเกิด แก่ เจ็บ ตาย และความรับผิดชอบต่อหน้าที่

จากการแบ่งกลุ่มตำนานสร้างโลกดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าตำนานสร้างโลกในนิทานพื้นเมืองลาวทั้ง 10 เรื่อง มีลักษณะของเรื่องเล่าเพื่อการอยู่รอด (Survival Narratives) ที่สอนให้มนุษย์ตระหนักถึง นัยทางนิเวศสำคัญ คือแสดงถึง 1) ความต่ำ

ต้อยของมนุษย์ มนุษย์ไม่ใช่เจ้าของโลก แต่เป็นเพียงสมาชิกหนึ่งในระบบนิเวศเท่านั้น 2) การพึ่งพาอาศัยกันและกัน มนุษย์ไม่สามารถอยู่รอดได้หากขาดความช่วยเหลือจากสัตว์และเทพเจ้า (น้ำ แสงแดด และฝน) 3) ความเคารพยำเกรงต่อธรรมชาติ ธรรมชาติมีกฎเกณฑ์ลี้ลับที่มนุษย์ต้องสื่อสารและบอกกล่าว หรือต่อรองเพื่อรักษาความสมดุลของโลกไว้

2.องค์ประกอบของตำนานสร้างโลกในฐานะเรื่องเล่าเชิงนิเวศ

เมื่อพิจารณาตำนานสร้างโลกในนิทานพื้นเมืองลาวทั้ง 10 เรื่อง โดยใช้กรอบการศึกษาตามแนวเรื่องเล่าเชิงนิเวศใน 3 องค์ประกอบ พบว่ามีลักษณะที่น่าสนใจดังนี้

2.1 การให้บทบาทของธรรมชาติในฐานะผู้กระทำในมุมมองของเรื่องเล่าเชิงนิเวศ จากการศึกษาพบว่าตำนานสร้างโลกในนิทานพื้นเมืองลาวทั้ง 10 มีผู้กระทำการสำคัญอยู่ 2 กลุ่ม คือ พลังการกระทำที่เหนือมนุษย์ (Supra-human Agency) กับพลังการกระทำของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (Non-human Agency)

1) กลุ่มพลังการกระทำที่เหนือมนุษย์ (Supra-human Agency) ได้แก่บุคคลหรืออำนาจที่อยู่ "เหนือ" กฎเกณฑ์ปกติของโลกมนุษย์ เป็นผู้วางรากฐานและจัดระเบียบสรรพสิ่ง ประกอบด้วย พะยาแถน พะอิน เป็นผู้กุมอำนาจสูงสุด สร้างโลกและกำหนดกฎเกณฑ์ ส่วนอำนาจที่รองลงมาได้แก่กลุ่มของปู่เยอ-ย่าเยอ ขุนทั้งสาม คือ ปู่ลางเซิง ขุนเหล็ก ขุนคาน อาจเรียกได้ว่าเป็นกลุ่มบรรพบุรุษศักดิ์สิทธิ์ที่แถนส่งลงมาปรับแต่งระบบนิเวศ มีพละกำลังในการสร้างหรือเนรมิตดินดอน (ปู่เยอ) และเป็นผู้ปลดปล่อยมนุษย์ออกมาจากหมากน้ำเต้า (ปู่ลางเซิง/ขุนคาน) ดังตัวอย่าง

> ปู่เยอย่าเยอได้นำเอาเหล็กซีและสิ่วกับลงมาเมืองลุ่มอีก เมื่อมาฮอดปู่เยอก็ออกแฮงซีและสิ่วหมากน้ำเต้าปุงหน่วยที่หนึ่งก่อน พอซีซอดก็เห็นคนบุเบียนกันออกมาเป็นสายต่อจากนั้น ปู่เยอก็มาซิมาสิ่วหน่วยที่สอง สัดสาวาสิ่งทังหลายก็แหย้กันออกมา ทังคนและสัดได้ไหลหลั่งทั่งเทออกมา 3 มื้อ 3 คืนจึ่งหมด ปู่เยอได้มอบให้เสือเป็นผู้เบิ่งแยงสัดใหญ่ คันคากเป็นผู้ฮับผิดซอบ

สัดน้อย ปู่เยอฮับผิดซอบคน ควายเป็นสัดที่ใก้ชิดกับปู่เยอ ปู่เยอจะอาไสควายเป็นพาหะนะในกานไปมา

(คำผุย พมพิลา, 20068 หน้า 2)

จะเห็นได้ว่าผู้กระทำการในตำนานเรื่อง “กานส้างโลกของพะยาแถน” คือ ปู่เยอ ย่าเยอ ซึ่งเป็นกลุ่มบรรพบุรุษศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นผู้ช่วยของแถนให้มาสร้างโลก และเป็นผู้ปลดปล่อยมวลมนุษย์ออกมาจากผลน้ำเต้าปุง นอกจากนี้ กลุ่มของบรรพบุรุษผู้ศักดิสิทธิ์ ทำหน้าที่เป็นผู้สร้างและปกป้องโลกที่ไม่ได้เป็นมนุษย์หรือคนธรรมดา แต่มีสถานะกึ่งเทพ สอดคล้องกับแนวทางของเรื่องเล่าเชิงนิเวศที่ให้ความสำคัญกับผู้กระทำการที่ไม่ใช่มนุษย์

2) กลุ่มพลังการกระทำของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (Non-human Agency) ในตำนานสร้างโลกของลาว ผู้กระทำการกลุ่มนี้ได้แก่ธรรมชาติที่มีชีวิตและเจตจำนง หรืออาจมีอำนาจในการโต้ตอบหรือชี้นำมนุษย์ได้ มีทั้งพืช สัตว์ รวมทั้งปรากฏการทางธรรมชาติ

ผู้กระทำการที่เป็นพืชพันธุ์ เช่น หมากน้ำเต้าปุง - กระทำการโดยการป่งหน่อเองและส่งเสียงเรียกชีวิตภายใน ต้นไม้มะนีโคด - มีพลังอำนาจในการควบคุมวงจรชีวิต (ไม่กิน ไม่ตาย) ต้นไฮหลวง/เคือเขากาด - มีพลังในการขยายตัวปกคลุมจนโลกมืดมิด

ผู้กระทำการที่เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ เช่น พะยาคันคาก - มีบทบาทในการเจรจาต่อรองเรื่องฝนกับพะยาแถน หมาเก้าหาง / นกปีด - เป็นผู้กระทำการในการนำเมล็ดข้าว (แหล่งพลังงานหลักของมนุษย์) มาให้คน ควาย/หมู - เป็นผู้ช่วยในการเตรียมพื้นที่ทำนาและสละชีวิตเพื่อเป็นอาหาร

ผู้กระทำการที่เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น ลมหัวกุด ที่ทำหน้าที่จัดสรรแบ่งปันเมล็ดข้าว หรือ น้ำท่วมโลก ที่ทำหน้าที่ปรับสมดุลและลงโทษผู้ที่ละเมิดจริยธรรม ดังตัวอย่างในเรื่อง “หมาเก้าหาง” ที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจของ

ผู้กระทำการที่ไม่ใช่มนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นหมาเก้าหาง หมู มนุษย์ ร่วมกันทำงานอย่างแข็งขัน ถือว่าเป็นลักษณะพิเศษที่พบได้ในตำนานสร้างโลกของลาวหลายสำนวน ดังเช่น

> เมื่อตกลงหน้าที่กันแล้ว อ้ายหมาหยุยเก้าหาง ก็ออกเดินทางเมือเมืองพะยาแถน เพื่อลักเอาแนวเข้าปูก คนก็มาป้านคันตันท้างเอาน้ำเข้านา หมูก็เป็นผู้ดุดดินให้มันเป็นตม สามาดปูกเข้าได้ อ้ายหมาหยุยขึ้นเมือลักเอาแนวเข้าปูกเป็นเวลาหลายเดือนจึ่งกับมา เมื่อกับมาคนก็ป้านคันตันท้างเฮียบฮ้อย และหมูก็ดุดใฮ่นาแต่ละใฮ่เป็นตมจนว่าปูกเข้าได้ เมื่อมาฮอด หมาก็แล่นเข้าไปท่งนาและคันนาบ่อนเกียมเฮ็ดตาก้า แล้วก็สั่นขน เฮ็ดให้เม็ดเข้าที่ติดมาตามขนนั้นตกลงใส่ใฮ่นา
>
> (คำผุย พมพิลา, 20068 หน้า 25-26)

จะเห็นได้ว่า แทนที่จะให้มนุษย์มีบทบาทในฐานะผู้กระทำการ ตามแนวคิดที่ยกย่องมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) แต่ได้ให้บทบาทอย่างมากต่อสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์เป็นผู้กระทำการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Ecocentrism) ตามแนวทางของเรื่องเล่าเชิงนิเวศ

2.2 การอุปลักษณ์และอัตลักษณ์

ตำนานสร้างโลกในนิทานพื้นเมืองลาวทุกเรื่อง มีอุปลักษณ์ส่วนใหญ่เกี่ยวกับธรรมชาติ และแสดงถึงอัตลักษณ์ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติอย่างแยกไม่ออก จากผลการศึกษาองค์ประกอบด้านอุปลักษณ์และอัตลักษณ์ โดยใช้แนวทางของเรื่องเล่าเชิงนิเวศ พบว่าตำนานสร้างโลกจากนิทานพื้นเมืองลาวจำนวน 10 เรื่อง นำเสนอให้เห็นอุปลักษณ์และอัตลักษณ์ที่สำคัญซึ่งสามารถจัดจำแนกได้ดังนี้

2.2.1.อุปลักษณ์ (Metaphor)

1) อุปลักษณ์โลกคืออินทรีย์หรือสิ่งมีชีวิต เป็นอุปลักษณ์ที่มองว่าโลกเป็นสิ่งมีชีวิตสามารถให้กำเนิดและฟูมฟักชีวิตด้วยตัวเอง ดังอุปลักษณ์ “โลกคือน้ำเต้าปุง” ซึ่งมีนัยว่าโลกคือครรภ์หรือมดลูกของมารดาที่สามารถให้กำเนิดมนุษย์ได้ หรือการ

อุปลักษณ์ว่าโลกคือวงจรของการย่อยสลายด้วยการเปรียบซากของควายเป็นบ่อเกิดแห่งชีวิต (แผ่นดินแม่) ในตำนานชุดน้ำเต้าปุงทั้ง 4 สำนวน ซึ่งสื่อความหมายว่าสรรพสิ่งไม่ได้เกิดจากความว่างเปล่า แต่เกิดจากการหมุนเวียนของอินทรียวัตถุตามกฎธรรมชาติ ดังตัวอย่าง จากตำนานเรื่องน้ำเต้าปุงสำนวนที่ 2 ซึ่งเป็นตำนานในกลุ่มลาวลุ่ม กล่าวถึงต้นน้ำเต้างอกออกจากซากศพควาย และเมื่อมีผลเป็นหมากน้ำเต้าขนาดใหญ่ก็มีคนอยู่ภายใน

> อยู่ต่อมาบ่ดนปานใด ได้มีเคือหมากน้ำเต้าปุงป่งออกมาจากฮูดังซากสบควายโตนั้น เคือหมากน้ำเต้าปุงนั้นได้เกิดมีหมากน้ำเต้าปุงหน่วยหนึ่งใหย่เท่ากับฮีนเข้าปูก อยู่พายในหมากน้ำเต้าปุงหน่วยนั้นได้มีเสียงคนเว้าจาดังอึกกะทึกขุนทังสามได้เห็นเป็นแนวนั้นก็เกิดมีความอัดสะจันใจเป็นอย่างยิ่ง จึ่งพ้อมกันดังไฟเผาเหล็กซีแดงๆ แล้วแทงใส่หมากน้ำเต้าปุงหน่วยแปกปะหลาดนั้น เมื่อหมากน้ำเต้าปุงถีกซีซอดเป็นฮูแล้ว ได้มีคนบุเบียดกันออกมาโลด
>
> (คำผุย พมพิลา, 20068 หน้า 7)

2) อุปลักษณ์ธรรมชาติคือพลังงานและกำหนดวิถีชีวิตเป็นชุดอุปลักษณ์ที่ทำให้เห็นการเชื่อมโยงธรรมชาติกับพลังงานว่าช่วยให้มนุษย์และสัตว์มีชีวิตอยู่ได้ เช่น อุปลักษณ์ “ไฟคือหัวใจ” มองว่าไฟไม่ใช่เพียงเชื้อเพลิง แต่เป็น "ชีวิต" ที่ช่วยให้มนุษย์ก้าวพ้นจากความหนาวเหน็บ ในตำนานเรื่อง “ปู่เยอไปนำเอาไฟ เล่าถึงเมื่อคราวโลกเกิดความหนาวเย็น มนุษย์พากันไปตามหาดวงตะวัน แต่ไม่มีใครไปถึงทำและต้องล้มตายเป็นจำนวนมาก ปู่เยอซึ่งเป็นบริวารของแถนได้เสียสละตนเองขึ้นไปเอาไฟจากดวงตะวัน ดังความตอนหนึ่งว่า

> พ่อของลูกได้ตัดสินใจเหาะเหินเดินอากาดขึ้นไปหาดวงตาเว็นที่เป็นเจ้าอยู่สูงและมีโง่นไฟอันมะหาสาน เวลาใดก็ฮุ่งแจ้งอยู่สะเหมอ พ่อของลูกได้ลักเอาก้อนไฟของดวงตาเว็น มายัดใส่ใจกางของหน่วยโลก เฮ็ดให้หน่วยโลกของเฮามีความอบอุ่นขึ้น เฮ็ดให้มะนุดมีไฟใช้ นับแต่มื้อมีไฟมา ซีวิดของมะนุดมวน

ในเมืองลุ่มได้เปี่ยนแปงไปหลาย สัดสาวาสิ่งทังหลายก็แตกแม่แพ่ลูกอย่างไววา ทั่วทุกหนทุกแห่งก็มีเสียงฮ้องลำทำเพงฟดเฟือนเพื่อย้องยอสันละเสินความดีของพ่อเจ้า

(คำผุย พมพิลา, 20068 หน้า 16)

ในเรื่อง “หมาเก้าหาง” อุปลักษณ์ว่า “ข้าวคือชีวิตจากสวรรค์” เมล็ดข้าวถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อมโยงมนุษย์เข้ากับอำนาจเหนือธรรมชาติ และสัตว์ที่เป็นผู้นำพามันมา นั่นคือ หมาหยุยไปขโมยเมล็ดพันธุ์ข้าวมาจากเมืองแถนมาให้มนุษย์เพาะปลูกเป็นอาหาร จนกลายเป็นวิถีชีวิตแบบสังคมกสิกรรม

3) อุปลักษณ์ธรรมชาติคืออุปสรรคที่นำไปสู่การสร้างความสมดุลในระบบนิเวศ อุปลักษณ์ในลักษณะนี้เป็นการมองธรรมชาติอย่างซับซ้อนมากขึ้น เช่น อุปลักษณ์ “ความมืดคืออุปสรรค ในตำนานเรื่อง “ปู่เยอตัดเคือเขากาด/ต้นไฮหลวง” กล่าวถึงเครือเขากาดและต้นไฮหลวงที่เติบโตอย่างรวดเร็วจนบดบังแสงสว่างจำเป็นต้องตัดออกเพื่อให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศ เช่นเดียวกับอุปลักษณ์ “ความตายคือกฎ” ในตำนานเรื่อง “แมงบี้บูด” ที่พะยาแถนไม่พอใจมนุษย์ที่พากันกินข้าวมากและถ่ายอุจจาระมากจนกลิ่นอุจาระเหม็นไปถึงเมืองแถน พยาแถนจึงออกกฎใหม่ต่อมนุษย์ ตั้งแต่นั้นมา “คนเมืองลุ่มพวกเฮาจึ่งกินเข้ามื้อหนึ่งสามคาบ และงูเถ้างูจึ่งลอกคนหงอกคนเฮาจึ่งตาย จนเท่าทุกมื้อนี้” คำว่า “คนหงอกคนเฮาจึงตาย” หมายความว่า เมื่อคนถึงวัยชราก็ต้องตาย ดังนั้นจะเห็นได้ว่า อุปลักษณ์ “ความตายคือกฎ” ความตายถูกอุปลักษณ์เป็นขีดจำกัดหรืออุปสรรค ที่ธรรมชาติ (พะยาแถน) กำหนดไว้เพื่อควบคุมจำนวนประชากรและทรัพยากรให้มีสัดส่วนที่เหมาะสม

อุปลักษณ์ในตำนานสร้างโลกลาวทำหน้าที่เสมือนภาษาเชิงนิเวศที่ทำลายเส้นแบ่งระหว่างคนกับโลก โดยชี้ให้เห็นว่าโลกไม่ได้มีไว้เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์เพียงอย่างเดียวแต่โลกเป็นองคาพยพศักดิ์สิทธิ์ที่มนุษย์มีหน้าที่ต้องรักษาไว้

เพื่อให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศต่อไป กล่าวได้ว่าอุปลักษณ์ในตำนานสร้างโลกลาวเป็นอุปลักษณ์เชิงนิเวศ (ecological metaphor)

2.2.2. อัตลักษณ์ (Identity)

ตำนานสร้างโลกของลาวได้แฝงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าคนลาวโบราณไม่ได้มองว่ามนุษย์มีความยิ่งใหญ่และเป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่งแต่มองว่าระบบนิเวศต่างหากที่เป็นศูนย์กลาง (Ecocentrism) ดังนั้นตำนานจึงพยายามลดทอนอำนาจนิยมของมนุษย์ลงพร้อมกับการกำหนดตัวตนหรืออัตลักษณ์เชิงนิเวศวัฒนธรรมมนุษย์ (Eco-cultural Identity) เสียใหม่ ดังนี้

1) มนุษย์ในฐานะสมาชิกผู้อยู่อาศัยตำนานสร้างโลกลาวแทรกแนวคิดที่ว่ามนุษย์ไม่ได้เป็นเจ้าของโลกโดยเด็ดขาดแต่เป็นเพียง "ผู้ขออาศัย" ที่มีฐานะเป็นเครือญาติหรือพี่น้องร่วมรากเหง้าเดียวกับสรรพสิ่ง ดังเช่น ในเรื่อง “หมากน้ำเต้าปุง” ที่มนุษย์ทุกคนทุกชาติพันธุ์ต่างถือกำเนิดมาจากน้ำเต้าปุงหรือนัยหนึ่งคือเป็นพี่น้องร่วมท้องเดียวกันนั่นเอง

2) มนุษย์ในฐานะผู้ร่วมพันธสัญญาหรือเป็น “หุ้นส่วน” ของสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ไม่ว่า พืชหรือสัตว์ เช่นต้อง ร่วมมือกับหมาและหมูในการทำนาดังปรากฏในเรื่อง “หมาเก้าหาง” มนุษย์คือผู้ร่วมพันธสัญญากับนกในเรื่อง “นกปีด” มนุษย์ต้องเป็นผู้ปกป้องดูแลและอยู่ร่วมกับสัตว์เลี้ยงจากเรื่อง “ปู่เยอไปข้าสัดฮ้าย” ดังตัวอย่าง

> ปู่เยอได้อาไสสิงน้อยสองโตที่เพิ่นเอามาเลี้ยงไว้แต่เวลายังน้อย เอิ้นว่า สิงแก้ว สิงคำ ออกไปต่อสู้กับสัดฮ้ายโตนั้น ปู่เยอได้จับสัดฮ้ายโตนั้น แล้วเอามาขังไว้ยางเหล็กปะไว้ใก้กับบึงซวา สัดโตนั้นบ่ได้กินอาหานและน้ำดนมาก็ตายไป จึ่งเฮ็ดให้บ้านเมืองมีความปักกุ่มซุ่มเย็น อยู่ท่างเฮ็ดไฮ่ไถนาทำมาหากินอย่างม่วนซื่น
>
> (คำผุย พมพิลา, 20068 หน้า 19)

3) มนุษย์ในฐานะผู้ควบคุมภายใต้เงื่อนไข เป็นอัตลักษณ์ที่กำหนดสถานะของมนุษย์ให้เป็นเสมือนผู้จัดการมรดกของธรรมชาติ แต่ต้องอยู่ในเงื่อนไขหรือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ตัวอย่างเช่นตำนานเรื่อง “แถนเลียบโลก”(ท้าวจุ้นกุ้น) แม้มนุษย์อย่างท้าวจุ้นกุ้นมนุษย์ไม่สมประกอบ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นแถนสามารถควบคุมฤดูกาลได้ แต่ยังต้องทำหน้าที่ผู้ปกป้องระบบนิเวศ เพื่อรักษาความสมบูรณ์ของบ้านเมืองควบคู่ไปด้วย

> เมื่ออ้ายจุ้นกุ้นได้เป็นพะยาแถนบันซาแดดและฝนแล้ว ลาวก็จัดกานแบ่งยามออกเป็นยามแดดและยามฝน เพื่อให้พ่อแม่และซาวบ้านซาวเมืองได้เฮ็ดไฮ่เฮ็ดนาถึกตามละดูกาน และมีความสะดวกสบายขึ้น ทุก ๆ ปีซาวบ้านก็ได้เข้าหลายเต็มเล้าเต็มเยีย คนเมืองลุ่มจึ่งบ่อืดเข้าอยากปา มะนุดจึ่งแผ่ผายขะหยายพัน และพ้อมกันก่อเป็นบ้านต้านเป็นเมือง จะเลินฮุ่งเฮืองขึ้นสืบมาเท้าทุกวันนี้
>
> (คำผุย พมพิลา, 20068 หน้า 22)

จะเห็นได้ว่า ตำนานลาวสร้างเรื่องเล่าที่มนุษย์มีอัตลักษณ์แบบเครือญาติกับธรรมชาติ โดยมีอุปลักษณ์ “หมากน้ำเต้า" เป็นศูนย์กลางของความเชื่อทำหน้าที่สอนให้มนุษย์ตระหนักว่าตนเองเป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบที่ยิ่งใหญ่กว่าและต้องดำรงชีวิตด้วยความยำเกรงและกตัญญูต่อพลังการกระทำของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์เพื่อความยั่งยืนของชีวิตและโลกสืบไป

2.3. การสร้างจริยธรรมสิ่งแวดล้อม

การวิเคราะห์ในแนวทางของเรื่องเล่าเชิงนิเวศจะให้ความสำคัญกับประเด็นจริยธรรมสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมากตำนานสร้างโลกลาวทั้ง 10 เรื่อง ปรากฏจริยธรรมสิ่งแวดล้อมทั้งในรูปของการลงโทษหากมีการละเมิดฝ่าฝืนการให้รางวัลเมื่อปฏิบัติตามซึ่งสามารถสรุปได้ 4 ด้านดังนี้

2.3.1. จริยธรรมแห่งพันธสัญญาและการพึ่งพาอาศัยกันตำนานเน้นย้ำว่าความอยู่รอดของมนุษย์ไม่ได้เกิดจากความสามารถของมนุษย์เพียงลำพังแต่เกิดจากพันธ

สัญญาระหว่างมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ดังเช่น ความเป็นหุ้นส่วนระหว่างสายพันธุ์ ในเรื่อง "หมา 9 หาง" กำหนดว่ามนุษย์ หมู และหมา มีฐานะเป็น "หุ้นส่วน" ในการทำนาซึ่งสะท้อนจริยธรรมที่ต้องดูแลและให้เกียรติสัตว์ในฐานะผู้ช่วยสร้างแหล่งอาหาร

2.3.2. จริยธรรมแห่งการสื่อสารและความยำเกรง ตำนานสร้างโลกลาวได้กำหนดความสำคัญของการสื่อสาร หรือการบอกกล่าวเท่ากับความเคารพ ยำเกรงต่ออำนาจธรรมชาติ ดังเช่นในเรื่อง “หมากน้ำเต้าปุง (1-4) กล่าวถึงตอนที่มนุษย์ “ลืมคอบ” หรือการบอกกล่าวและแสดงความกตัญญูต่อแถนจนทำให้เกิดน้ำท่วมโลก ในเรื่อง "แมงบี้บูด" สอนให้เห็นผลของการสื่อสารที่ผิดพลาด ซึ่งนำไปสู่ความตายและการเสื่อมสังขารของมนุษย์ ดังนั้นความใส่ใจในการรักษาคำสั่งและระเบียบของธรรมชาตินั้นสำคัญยิ่ง

2.3.3. จริยธรรมแห่งขีดจำกัดและการเคารพกฎธรรมชาติ ตำนานได้วางขอบเขตจริยธรรมผ่านระบบรางวัลและบทลงโทษให้มนุษย์ตระหนักถึงขีดจำกัดของตนเองที่ไม่อาจเอาชนะกฎเกณฑ์ของธรรมชาติได้ ดังปรากฏในเรื่อง "แมงบี้บูด" สอนให้มนุษย์ยอมรับขีดจำกัดของสังขารและความตายในฐานะกฎธรรมชาติที่ไม่อาจเลี่ยงได้หากมนุษย์ละเมิดกฎธรรมชาติ ก็จะถูกลงโทษ ดังเช่นในเรื่อง "กานส้างโลกของแถน" พะยาแถนได้ตัดต้นมะนีโคดซึ่งเป็นต้นไม้วิเศษทิ้ง เพื่อลงโทษที่มนุษย์ละเมิดกฎธรรมชาติ ทำให้มนุษย์ต้องตระหนักถึงภาระในการหากินด้วยตนเองเมื่อสูญเสียความสมดุลเดิมไป

2.3.4. การดูแลธรรมชาติในฐานะสมาชิกไม่ใช่เจ้าของ เป็นการเปลี่ยนสถานะมนุษย์จากผู้ครอบครองเป็นผู้ดูแลธรรมชาติ ด้วยการแสดงความกตัญญูและการทำตามกฎของแถนเพราะมนุษย์ไม่ใช่เจ้าของโลกโดยเด็ดขาดในเรื่อง "ปู่เยอไปข้าสัดฮ้าย" อัตลักษณ์ของมนุษย์ถูกกำหนดให้เป็น "ผู้ปกป้อง" และอยู่ร่วมกับสัตว์เลี้ยงอย่างเกื้อกูล ซึ่งย้ำเตือนว่ามนุษย์กับสัตว์เป็นหุ้นส่วนที่ต้องดูแลกันและกัน

กล่าวได้ว่าจริยธรรมสิ่งแวดล้อมในตำนานสร้างโลกของลาว แสดงถึง "จริยธรรมเพื่อความอยู่รอด" สอนให้มนุษย์ตระหนักว่า ธรรมชาติไม่ใช่ภาระหรือมีฐานะผู้ถูกกระทำหากแต่เป็นองค์เป็นประธานที่มอบชีวิตให้ การแสดงความใส่ใจหรือจริยศาสตร์แห่งความใส่ใจ จึงหมายถึงการรักษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมนุษย์ สัตว์ และเทพเจ้าให้สมดุล หากมนุษย์ขาดความใส่ใจหรือละเมิดกฎ ธรรมชาติที่เคยเป็นผู้ให้จะเปลี่ยนสถานะเป็น "บทลงโทษ" ที่มนุษย์ต้องรับโดยไม่มีข้อยกเว้น

สรุปผลและอภิปรายผล

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งวิเคราะห์นิทานพื้นเมืองลาว 10 เรื่อง ผ่านกรอบแนวคิดเรื่องเล่าเชิงนิเวศของสติบเบ เพื่อจำแนกประเภทของตำนานสร้างโลกในนิทานพื้นเมืองลาว ได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มกำเนิดพหุวัฒนธรรม (เช่นเรื่อง หมากน้ำเต้าปุง) กลุ่มวีรบุรุษพิชิตภัยธรรมชาติ (เช่น เรื่องปู่เยอ) กลุ่มพันธสัญญาแห่งการอยู่รอด (เช่นเรื่อง หมาเก้าหาง) และกลุ่มบทลงโทษ/การปรับตัว (เช่นในเรื่อง แมงบี้บูด)

ส่วนการศึกษาองค์ประกอบของความเป็นเรื่องเล่าเชิงนิเวศ ผู้วิจัยได้พิจารณาเลือกศึกษาใน 3 ด้าน จากที่สติบเบเสนอไว้ 8 ด้าน เพราะเห็นว่ามีความสอดคล้องกับตำนานสร้างโลกของลาวค่อนข้างมาก คือ บทบาทของธรรมชาติในฐานะผู้กระทำพบว่าธรรมชาติไม่ได้เป็นเพียงฉากหลัง แต่มี "พลังการกระทำ" (Agency) ทั้งในระดับเหนือมนุษย์ (แถน) และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (สัตว์ พืช ปรากฏการณ์ธรรมชาติ) ซึ่งมีอำนาจต่อรองหรือนำพาโอกาสมาให้มนุษย์ ในด้านอุปลักษณ์และอัตลักษณ์ พบการใช้อุปลักษณ์เชิงนิเวศเป็นส่วนใหญ่และกำหนดอัตลักษณ์มนุษย์ให้เป็นเพียง "สมาชิกหรือผู้อยู่อาศัย" ไม่ใช่เจ้าของโลกส่วนในด้านจริยธรรมเชิงนิเวศนั้นพบว่าตำนานสร้างโลกของลาวทำหน้าที่สร้าง “จริยธรรมเพื่อความอยู่รอด" ผ่านระบบพันธสัญญาการพึ่งพาอาศัยและความยำเกรงหากมนุษย์ละเมิดกฎธรรมชาติจะนำไปสู่บทลงโทษทางนิเวศ

ผลการศึกษาข้างต้นมีประเด็นสำคัญที่ควรอภิปรายผลเพิ่มเติมใน 3 ประการ ดังนี้

ประการแรก บทบาทของธรรมชาติเป็นผู้กระทำการ (Non-human Agency) ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการที่ตำนานสร้างโลกของลาวไม่ได้ให้มนุษย์เป็นผู้กระทำการหลักแต่กลับมอบบทบาทสำคัญให้แก่สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (เช่น หมากน้ำเต้าปุงปังหน่อเอง, นกปีดและหมาเก้าหางนำเมล็ดข้าวมาให้) เนื่องมาจากสังคมลาวโบราณดำรงชีพด้วยวิถีเกษตรกรรมและผูกพันกับฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างแนบแน่นจินตนาการและความเชื่อของผู้คนจึงก่อรูปขึ้นจากความตระหนักรู้ว่ามนุษย์ไม่สามารถอยู่รอดได้ด้วยตนเองหากปราศจากการเกื้อกูลจากระบบนิเวศพลังที่ขับเคลื่อนโลกจึงเป็นพลังของธรรมชาติที่มีชีวิตและเจตจำนงในตัวเอง

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องอย่างยิ่งกับกรอบแนวคิดเรื่องเล่าเชิงนิเวศของ อารัน สติบเบ (Arran Stibbe, 2024) ที่เสนอว่า สัตว์ พืช หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติมิได้เป็นเพียง "ฉากหลัง" ของเรื่องเล่า แต่มันมีอำนาจในการกระทำร่วม (Activation) และแสดงให้เห็นถึงมุมมองแบบ นิเวศเป็นศูนย์กลาง (Ecocentrism) ที่หยั่งรากลึกในวัฒนธรรมอุษาคเนย์มาอย่างยาวนานซึ่งทำหน้าที่ท้าทายและรื้อสร้างวาทกรรมแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) ในยุคมนุษยสมัย (Anthropocene) ที่มักมองธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุรองรับการถูกกระทำ

ประการที่สอง การอุปลักษณ์และอัตลักษณ์เชิงนิเวศวัฒนธรรม (Metaphor and Eco-cultural Identity) ตำนานสร้างโลกในนิทานพื้นเมืองลาวมักมีการใช้อุปลักษณ์เชิงอินทรีย์เปรียบ "โลกคือน้ำเต้าปุง" หรือครรภ์มารดา และการกำหนดอัตลักษณ์ของมนุษย์ให้เป็นเพียง "สมาชิกผู้เช่าอาศัย" หรือ "หุ้นส่วน" ร่วมกับสัตว์ เนื่องมาจากตัวบททำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมในการหลอมรวม "สายสัมพันธ์ทางสายเลือด" ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม การมองว่าสรรพสิ่งเกิดจากซากควายและออกมาจากน้ำเต้าเดียวกันเป็นการลบเส้นแบ่งขั้วตรงข้าม (Dichotomy) ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติทำให้มนุษย์ตระหนักถึงความต่ำต้อยและขีดจำกัด

ของตนเอง ลักษณะการสร้างอุปลักษณ์และอัตลักษณ์เชิงนิเวศวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นสิ่งที่สติบเบ (Stibbe, 2024) เรียกว่า "เรื่องเล่าที่มีประโยชน์" (Beneficial Narratives) หรือเรื่องเล่าที่เราใช้ดำเนินชีวิต (Stories we live by) เพื่อสร้างจินตนาการใหม่ให้มองเพื่อนร่วมสายพันธุ์เป็นญาติพี่น้อง นอกจากนี้ยังขยายความต่างจากงานศึกษานิทานพื้นเมืองลาวในอดีต (เช่น บ่อแสงคำและคณะ, 2008; บุนมี เทบสีเมือง, 2017) ที่มักเน้นเพียงการจัดประเภทหรือคุณค่าทางประวัติศาสตร์-วรรณคดี แต่ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่า อุปลักษณ์ในตำนานทำหน้าที่เป็น "ภาษาเชิงนิเวศ" (Ecological Metaphor) ที่กำหนดระเบียบความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างมนุษย์และโลกอย่างเป็นระบบ

ประการสุดท้าย การสร้างจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Ethics) เป็นที่น่าสนใจว่า ตำนานสร้างโลกของลาว ปรากฏจริยธรรมเชิงนิเวศผ่านระบบพันธสัญญา จริยศาสตร์แห่งความใส่ใจ (Ethics of Care) และระบบรางวัล/บทลงโทษ เช่น การลืมบอกกล่าวแถนจนน้ำท่วมโลก หรือการจำกัดให้กินข้าวสามมื้อเพื่อรักษาความสมดุล เนื่องมาจากตำนานสร้างโลกทำหน้าที่เป็น "พิมพ์เขียวทางวัฒนธรรม" หรือประมวลกฎหมายชุมชนฉบับปฐมภูมิ เพื่อควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ให้ตักตวงทรัพยากรจนเกินขอบเขต จริยธรรมเหล่านี้ถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์ผ่านเรื่องเหนือธรรมชาติ เพื่อให้ชุมชนปฏิบัติสืบต่อกันด้วยความยำเกรงและกตัญญู

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดทางจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม และกรอบของ Stibbe (2024) ที่มองว่าเรื่องเล่าเชิงนิเวศต้องทำหน้าที่ปกป้องระบบนิเวศที่สิ่งมีชีวิตต้องพึ่งพา อีกทั้งยังสนับสนุนแนวคิดคติชนวิทยาของ เสาวลักษณ์ อนันตศานต์ (2549) ที่ว่าตำนานสร้างโลกทำหน้าที่วางรากฐานทางจริยธรรมและคุณค่าเพื่อกำหนดทิศทางของชุมชนแต่การศึกษาครั้งนี้ได้เน้นย้ำเพิ่มว่าจริยธรรมในตำนานลาวไม่ใช่เพียงเรื่องของศีลธรรมส่วนบุคคล แต่เป็น "จริยธรรมเพื่อความอยู่รอดร่วมกัน" (Survival Ethics) ที่มีบทบาทลงโทษทางนิเวศอย่างชัดเจนหากมนุษย์ละเมิดกฎธรรมชาติ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1.ควรนำข้อค้นพบเกี่ยวกับ "อุปลักษณ์เชิงนิเวศ" (เช่น โลกคือน้ำเต้าปุง) และ "อัตลักษณ์มนุษย์ในฐานะผู้เช่าอาศัย" ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หรือผลิตเป็นสื่อการเรียนรู้ (เช่น นิทานภาพ วรรณกรรมเยาวชนร่วมสมัย) เพื่อปรับเปลี่ยนระบบคิดของเด็กและเยาวชนให้ลดแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางและหันมาตระหนักถึง "จริยศาสตร์แห่งความใส่ใจ" (Ethics of Care) ต่อสิ่งแวดล้อมตั้งแต่เยาว์วัย

1.2.องค์กรทางวัฒนธรรมหรือองค์กรพัฒนาเอกชน ด้านสิ่งแวดล้อม สามารถนำโครงสร้าง "เรื่องเล่าที่มีประโยชน์" (Beneficial Narratives) จากตำนานสร้างโลกลาวเหล่านี้ไปใช้เป็นเครื่องมือสร้างสรรค์ในการรณรงค์ โดยหยิบยกประเด็น "พันธสัญญาแห่งการอยู่รอดร่วมกันระหว่างมนุษย์ พืช และสัตว์" มาเป็นวาทกรรมเชิงบวกเพื่อสร้างความร่วมมือในการอนุรักษ์ระบบนิเวศในยุคร่วมสมัย

2. ข้อเสนอแนะข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1. ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบเชิงลึกระหว่าง "ตำนานสร้างโลกของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว" กับ "ตำนานสร้างโลกของชาติพันธุ์อื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้" เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นว่า สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อการสร้างอุปลักษณ์เชิงนิเวศและจริยธรรมสิ่งแวดล้อมในนิทานอย่างไร

2.2. ควรมีการวิจัยภาคสนามเพื่อสำรวจว่า ในบริบทสังคมร่วมสมัยที่เผชิญวิกฤตสิ่งแวดล้อม ชุมชนท้องถิ่นในสปป.ลาว และภาคอีสานของไทย ยังคงมีการสืบทอดปฏิบัติตาม "พันธสัญญาเชิงนิเวศ" หรือพิธีกรรมที่ผูกติดอยู่กับตำนานสร้างโลกเหล่านี้อย่างไร และคนในชุมชนมีการตีความความหมายของตำนานเหล่านี้เปลี่ยนไปจากอดีตหรือไม่

เอกสารอ้างอิง

กะซวงถะแหลงข่าวและวัดทะนะทำ. (2536). นิทานพื้นเมืองและสังคมเผ่ากะตู. สะถาบันค้นคว้าวัดทะนะทำและสังคมลาว.

คำผุย พมพิลา.(2008). บดเลื่องพื้นเมืองลาว เทบนิยายและพื้นสืบ.มะหาวิทะยาไลแห่งซาด คะนะอักสอนสาด.

จารุวรรณ เชาว์นาม. (2545). นิทานพื้นเมืองลาว: ลักษณะเด่นและความสัมพันธ์กับสังคม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จารุวรรณ ธรรมวัตร, โสภี อุ่นทยา, และ ชิณภัทร อุ่นทะยา. (2542). นิทานกำพร้า: ภาพสะท้อนชีวิต ผู้ด้อยโอกาสและชาติพันธุ์สัมพันธ์ในเขตอุษาคเนย์ตอนกลาง. โรงพิมพ์ศิริธรรม.

นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ. (2558). ฐานข้อมูลคำศัพท์ทางมานุษยวิทยา. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. https://anthropology-concepts.sac.or.th

บ่อแสงคำ วงศ์ดาราและคณะ. (2008). วรรณคดีลาว. นครหลวงเวียงจันทร์: สำนักพิมพ์ศึกษาเวียดนาม. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/damrong/article/view/250655/169599

บุนมี เทบสีเมือง. (2560). ปะหวัดสาด-วันนะคะดี เฮียนฮู้จากนิทานลาวบูฮาน- นิทานสากน. โฮงพิมสีสะหวาด.

Nancy A. Costello (2530). นิทานพื้นเมืองชนเผ่ากะตู. สถาบันค้นคว้าวัฒนธรรมและสังค https://www.thebookmerchantjenkins.com/product/katu-folktales-and-society/

ปรมินท์ จารุวร. (2549). ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย. โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิเชษฐ์ สายพันธุ์. (2542). ตำนานปรัมปรากับการสร้างความหมายทางสังคมและชาติพันธุ์: กรณีศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำโขง. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

พิสิทธิ์ กอบบุญ. (2544). โครงสร้างนิทานกำพร้าของไท-ลาว. ใน ศิราพร ณ ถลาง (บ.ก.), ไวยากรณ์ของนิทานการศึกษานิทานเชิงโครงสร้าง (น. 203-248). โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภีระนัย โชติกันตะ. (2531). นิยายปรัมปราเรื่องแถน: วิเคราะห์ความเชื่อตามพงศาวดารล้านช้าง [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ลาวัณย์ สังขพันธานนท์. (2552). บทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นเมืองลาว [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ศิราพร ณ ถลาง. (2542). สัญลักษณ์และความหมายของธรรมชาติในตำนานปรัมปราไท. วารสารภาษาและวัฒนธรรม, 18(2), 45-62.

เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. (2549). นิทานปรัมปรากับคติชน. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

Encyclopedia Britannica, (2025). Creation myth. Encyclopedia Britannica https://www.britannica.com/topic/creation-myth

Leeming, David Adams,(2010). *Creation myths of the world : an encyclopedia.* 2nd ed. California : ABC-CLIO, LLC.

Stibbe, (2024). *Econarrative: Ethics, ecology, and the search for new narratives to live by*. Bloomsbury Academic.

Zimmer, S. (2023). *Creation myth*. EBSCO Knowledge Advantage. https://www.ebsco.com/research-starters/religion-and philosophy/creation-myt